

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVIII, СВ. 2

ISSN 0350-185X
UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVIII, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE
2022

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
књ. LXXVIII, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Слободан Реметић, др Јелица Ситојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2022

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

Секретар Уређивачког одбора

др Владан Јовановић

Рецензенти

др Милан Ајџановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Миливој Алановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Исидора Бјелаковић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Wayles Browne (Cornell University, USA), др Вера Васић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Јасна Влајић-Поповић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Дојчил Војводић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Ана Вујовић (Учитељски факултет, Београд), др Sanja Vulić (Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu), др Наташа Вуловић-Емонс (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јасмина Грковић-Мејџор (САНУ, Београд), др Дара Дамљановић (Филозофски факултет, Београд), др Милорад Дешић (Филолошки факултет, Београд), др Наташа Драгин (Филозофски факултет, Нови Сад), др Рајна Драгићевић (Филолошки факултет, Београд), др Сања Ђуровић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Душанка Звекић-Душановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Andrea Zorka Kinda-Berlaković (Institut für Slawistik, Wien), др Ксенија Кончаревић (Филолошки факултет, Београд), др Часлав Копривица (Факултет политичких наука, Београд), др Веселинка Лаброска (Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопље), др Ивана Лазић-Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Александар Лома (САНУ, Београд), др Весна Ломпар (Филолошки факултет, Београд), др Александар Лукашанец (НАН, Минск), др Биљана Марић (Филолошки факултет, Београд), др Марјан Марковић (МАНУ, Скопље), др Александар Милановић (Филолошки факултет, Београд), др Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Биљана Мишић-Илић (Филозофски факултет, Ниш), др Радивоје Младеновић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Ваца Павковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Слободан Павловић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Наталија Панић Церовски (Филолошки факултет, Београд), др Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), др Слободан Реметић (АНУРС, Бања Лука), др Стана Ристић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Владислава Ружић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Биљана Сикимић (Балканолошки институт САНУ, Београд), др Далибор Соколовић (Филолошки факултет, Београд), др Jan Sokółowski (Uniwersytet Wrocławski), др Вања Станишић (Филолошки факултет, Београд), др Рада Стијовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јелица Стојановић (Филозофски факултет, Никшић), др Срето Танасић (АНУРС, Бања Лука), др Станислава Тофоска (Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопље), др Анатолиј Аркадьевич Турилов (Институт славяноведения, Москва), др Ирена Цветковић-Теофиловић (Филозофски факултет, Ниш), др Јован Чудомировић (Филолошки факултет, Београд), др Гордана Штрбац (Филозофски факултет, Нови Сад)

Израду и штампање финансирао је

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 22. 11. 2022.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура

мр Дивна Продановић, др Милена Јакић Шимшић, др Јелена Јанковић, др Јована Јовановић,
др Наташа Миланов, др Ана Миленковић, др Вања Миљковић, др Слободан Новокмет,
др Сандра Савић, др Милица Стојановић, др Бојана Тодић-Санковић, др Драгана Цвијовић

Коректура шексцова на руском
Стефан Милошевић

Коректура шексцова на енглеском
др Татјана Ружин Ивановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Миро Вуксановић: Научник Предраг Пипер	17
Људмила Поповић и Ксенија Кончаревић: Биографија академика Предрага Пипера	21
Ана Голубовић: Библиографија академика Предрага Пипера	25

Студије и расправе

Митра М. Релјић: Етика научника и професора Предрага Пипера	69
Митра М. Релич: Этика ученого и профессора Предрага Пипера	82
Mitra M. Reljić: The Ethics of the Scholar and Professor Predrag Piper	83
Ксенија Ј. Кончаревић: Историјат српске лингвистичке русистике у опусу академика Предрага Пипера	85
Ксения Е. Кончаревич: История сербской лингвистической русистики в трудах академика Предрага Пипера	99
Ksenija J. Končarević: History of Serbian Linguistic Russian Studies in the Opus of Academician Predrag Piper	100
Здравко М. Бабић: О типолошким истраживањима српског и других словенских језика академика Предрага Пипера	101
Здравко М. Бабић: О типологических исследованиях сербского и других славянских языков академика Предрага Пипера	113
Zdravko M. Babić: On Typological Investigations of Serbian and Other Slavic Languages by Academician Predrag Piper	113
Александар М. Милановић: Предраг Пипер као тумач славеносрпске епохе	115
Александар М. Миланович: Предраг Пипер как толкователь славяносербской эпохи	129
Aleksandar M. Milanović: Predrag Piper as an Interpreter of the Slavonic Serbian Age	130
Рајна М. Драгићевић, Милош В. Утвић: Лексиколошки допринос граматици границе Предрага Пипера	131
Райна М. Драгичевич, Милош В. Утвич: Лексикологический вклад в грамматику границы Предрага Пипера	145
Rajna M. Dragičević, Miloš V. Utvić: Lexicological Contribution to the Grammar of the Border of Predrag Piper	146

Јасмина М. Грковић-Мејџор: О пореклу оптативне употребе глаголског придева на <i>-л</i>	147
Јасмина М. Гркович-Мейџор: О происхождении оптативного употребления причастия на <i>-л</i>	157
Jasmina M. Grković-Major: On the Origin of the Optative Use of the Verbal Adjective in <i>-l</i>	158
Марјан Д. Марковиќ, Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација на прасловенскиот корен <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> во македонскиот и полскиот јазик	159
Марјан Д. Марковић и Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација у прасловенском корену <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> у македонском и полском језику	172
Marjan D. Markovikj, Zuzana V. Topolinjska: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> in the Macedonian and Polish Languages	173
Виктор Д. Савић: О проблему формирања ћириличкога писма. Неколика прилога	175
Виктор Д. Савич: О проблеме формирования кириллицы. Несколько заметок	203
Viktor D. Savić: On the Issue of the Formation of the Cyrillic Alphabet: Some Observations	204
Александар Б. Лома: Из старосрпске металуршке терминологије: <i>близница</i>	207
Александар Б. Лома: Из древнесербской металлургической терминологии: <i>близница</i>	219
Aleksandar B. Loma: On Old Serbian Metallurgical Terms: <i>bliznica</i>	220
Слободан Ј. Павловић: Допунска псеудокоординација у старосрпском језику	221
Слободан Ј. Павлович: Дополнительное псевдосочинение в древнесербском языке	238
Slobodan J. Pavlović: Complement Pseudo-Coordination in Old Serbian	239
Марта Ж. Бјелетић: Црквенословенски творбени елементи у српским народним говорима (суфикс <i>-ије</i>)	241
Марта Ж. Белетич: Церковнославянские словообразовательные элементы в сербских народных говорах (суфикс <i>-ије</i>)	252
Marta Ž. Bjeletić: Church Slavonic Word-Formation Elements in Serbian Vernaculars (the Suffix <i>-ije</i>)	253
Снежана М. Петровић: Две ране турске позајмљенице у словенским језицима – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	255
Снежана М. Петровић: Два ранних тюркских заимствований в славянских языках – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	268
Snežana M. Petrović: Two Early Turkic Loanwords in the Slavic Languages – <i>jarak</i> and <i>jaruga</i>	268

Јелена М. Стошић: Дистрибуција просторних заменичких прилога у старој српској писмености	269
Елена М. Стошич: Распространение пространственных местоимений в сербской письменности	285
Jelena M. Stošić: Distribution of Spatial Demonstratives in Serbian Literacy	286
Исидора Г. Бјелаковић: Језик рачунског дневника храма светих апостола Петра и Павла у Араду (1728–1752) – фонолошке особине	287
Исидора Г. Бјелакович: Язык дневника учета храма святых апостолов Петра и Павла в Араде (1728–1752 гг.) – фонологические характеристики	300
Isidora G. Bjelaković: The Language of the Accounting Ledger Journal of the Church of the Holy Apostles Peter and Paul in Arad (1728–1752) – Phonological Features	301
Најда И. Иванова: Из историје српске филологије 19. века. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	303
Најда И. Иванова: Из истории сербской филологии XIX века. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	315
Najda I. Ivanova: On the History of the Nineteenth-Century Serbian Philology. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) by Dimitrije Tirol	315

Слободан Н. Реметић, Радојка Б. Цицмил-Реметић: О употреби предлога <i>за</i> у говору источнбосанских Ера	317
Слободан Н. Реметић и Радојка Б. Цицмил-Реметић: К вопросу об употреблении предлога <i>за</i> в говоре восточнобоснийских Эров	328
Slobodan N. Remetić, Radojka B. Cicmil-Remetić: On the Use of Preposition <i>za</i> in the Vernacular of Eras from Eastern Bosnia	329
Софија Р. Милорадовић: Граматикализација и полифункционалност предлога <i>за</i> у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима	331
Софија Р. Милорадович: Грамматализованость и полифункциональность предлога <i>за</i> в призренско-тимокском и косово-ресавском диалектах	352
Sofija R. Miloradović: Grammaticalization and Polyfunctionality of the Preposition <i>ZA</i> in Prizren-Timok and Kosovo-Resava Vernaculars	353
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негацијата во вратничкиот и во скопскоцрногорскиот говор – споредба со горноморавскиот говор	355
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негација у вратничком и скопскоцрногорском говору – у поређењу с горњоморавским говором	366
Veselinka T. Labroska, Stanislav R. Stanković: Negation in the Dialects of Vratnica and Skopska Crna Gora – a Comparison with the Dialect of Gornja Morava	367

Радивоје М. Младеновић: Реченице са временском клаузом у говору Призренског Подгора	369
Радивоје М. Младеновић: Предложения с временной клаузой в говоре Призренского Подгора	381
Radivoje M. Mladenović: Sentences which Contain Temporal Clauses in the Vernacular of the Prizren Podgor	382
Motoki Y. Nomachi: On a Particular Usage of the Locative and Accusative Cases in Burgenland Croatian	383
Мотоки Ј. Номаћи: О употреби локатива и акузатива без предлога у језику градишћанских Хрвата	407
Мотоки Ј. Номати: Об употреблении предложных и винительных падежей без предлогов в языке Хорватов в Градишке	408

Борис Ју. Норман: Именной субъект при глагольном сказуемом в 1-м лице множественного числа (<i>Одни бабы живем</i>)	409
Борис Ј. Норман: Именски субјекат при глаголском предикату у првом лицу множине (<i>Одни бабы живем</i>)	420
Boris Ju. Norman: Nominal Subject with a Verb Predicate in the 1 st Person Plural (Russian <i>Odni baby zhivem</i>)	421
Victor A. Friedman: <i>Neka</i> : How Macedonian Differs from Both Bulgarian and the Former Serbo-Croatian	423
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : како се македонски језик разликује и од бугарског, и од некадашњег српскохрватског	427
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : чем македонский язык отличается от болгарского и от бывшего сербохорватского	428
Твртко Т. Прћић: И скраћенице и речи: акроними у српском језику	429
Твртко Т. Прчић: И аббревиатуры, и слова: акронимы в сербском языке	465
Tvrtko T. Prčić: Abbreviations and Words at the Same Time: Acronyms in Serbian	466
Срето З. Танасић: Дијалoшкa цитација као вид туђег говора	467
Срето З. Танасић: Диалогическая цитатность как вид чужой речи	481
Sreto Z. Tanasić: Dialogic Citation as an Aspect of Other People's Speech	481
Мирослав Б. Николић: Лексема <i>пар</i> као квантификатор у српском језику	483
Мирослав Б. Николић: Лексема <i>ПАР</i> как квантификатор в сербском языке	495
Miroslav B. Nikolić: Lexeme <i>PAR</i> as a Quantifier in the Serbian Language	496

Душка Б. Кликовац: О речничкој обради заменичких речи (на примеру показних заменица <i>оволики, њолики</i> и <i>онолики</i>) . . .	497
Душка Б. Кликовац: Об отражении в словаре местоименных слов (на примере указательных местоимений <i>оволики, толики, онолики</i>)	515
Duška B. Klikovac: On the Lexicographic Treatment of Pronominal Words (Exemplified by Serbian Demonstrative Pronouns <i>ovoliki, toliki</i> and <i>onoliki</i>)	516
Станислава-Саша Тофоска: Префиксните зборообразувачки модели на глаголите на движење во македонскиот јазик	517
Станислава-Саша Тофоска: Префиксални творбени модели основних глагола кретања у македонском језику	529
Stanislava-Stasha Tofoska: Derivational Models with Prefixes in Macedonian Verbs of Motion	529
Људмила В. Поповић: Доминантне и рецесивне варијанте језика у светлу Европске повеље о регионалним или мањинским језицима	531
Људмила В. Поповић: Доминантны и рецесивны варианты языка в свете европейской хартии о региональных языках или языках меньшинств	554
Ljudmila V. Popović: Dominant and Recessive Variants of Language in the Light of the European Charter for Regional or Minority Languages	555
Владислава Ж. Ружић: О финалним реченицама у српском језику	557
Владислава Ж. Ружић: О придаточных предложениях цели в сербском языке	574
Vladislava Ž. Ružić: About Intentional Sentences in the Serbian Language	575
Ивана Н. Антонић: Један вид кондензовања временске клаузе у српском језику	577
Ивана Н. Антонић: Один тип конденсации временной придаточной в сербском языке	593
Ivana N. Antonić: One Type of Condensation of the Temporal Clause in the Serbian Language	595
Миливој Б. Алановић: Аналитички каузативи: структурна и значењска обележја предикатског израза	597
Миливој Б. Алановић: Аналитические каузативы: структурные и семантические характеристики предикативного выражения	624
Milivoj B. Alanović: Analytical Causatives: Structural and Semantic Characteristics of the Predicate Construction	624

Снежана У. Гудурић: Мали прилог контрастивној синтакси просте реченице индоевропских језика. Основне реченичне структуре у српском и француском језику	625
Снежана У. Гудурић: К вопросу о сравнительном синтаксисе простого предложения в индоевропейских языках. Основные синтаксические конструкции в сербском и французском языках	644
Snežana U. Gudurić: Petite contribution à la syntaxe contrastive de la phrase simple en langues indoeuropéennes. Les structures syntaxiques fondamentales en serbe et en français	645
Билјана Ж. Марич: Маркери унутрашњег говора у руском и српском језику	647
Билјана Ж. Марич: Маркеры внутренней речи в русском и сербском языках	658
Biljana Ž. Marić: Inner Speech Markers in Russian and Serbian	658
Драгана М. Керкез: О везнику <i>a</i> у савременом руском језику у поређењу са српским	659
Драгана М. Керкез: О союзе <i>a</i> в современном русском языке в сравнении с сербским	673
Dragana M. Kerkez: Russian Conjunction <i>a</i> in Comparison with Serbian	674
Стана С. Ристић: Концепт домовина/отаџбина у контексту асоцијативне граматике	675
Стана С. Ристић: Концепт родина/отечество в контексте ассоциативной грамматики	694
Stana S. Ristić: The Concept of HOMELAND/FATHERLAND in the Context of Associative Grammar	695
Неђо Г. Јошић: Поглед на српску ауторску лексикографију	697
Неђо Г. Јошић: Взгляд на сербскую авторскую лексикографию	709
Neđo G. Jošić: A View of Serbian Authored Lexicography	710
Марија Ј. Стефановић: Ка опису концепта <i>вредносӣ</i> у српском језику	711
Марија Ј. Стефановић: К описанию концепта <i>ценность</i> в сербском языке	729
Marija J. Stefanović: Towards the Description of the Concept of <i>Value</i> in the Serbian Language	730
Владан З. Јовановић: Именица <i>в(и)јенац</i> у изразима с хришћанском компонентом значења у српском језику (из угла српског лексикографског описа)	731
Владан З. Јовановић: Существительное <i>в(и)јенец</i> в выражениях с христианским компонентом значения в сербском языке (с точки зрения сербского лексикографического описания)	745
Vladan Z. Jovanović: Noun <i>в(и)јенац</i> in Phrases with Christian Meaning Component in the Serbian Language (from the Viewpoint of Lexicographic Description)	746

Марина М. Николић: Лексика са семантичком компонентом простора и времена у српском јавном дискурсу током пандемије ковида	747
Марина М. Николич: Лексика со значением времени и пространства в сербском публичном дискурсе во время пандемии ковида	768
Marina M. Nikolić: Spatial and Temporal Vocabulary in Serbian Public Discourse During the COVID Pandemic	769

Хроника

Излагања на представљању књиге: Предраг Пипер, Иван Клајн, Рајна Драгићевић, <i>Нормативна граматика</i> , четврто издање, Нови Сад: Матица српска, 2022, Матица српска, 25. V 2022.	
Градуелност нормативних решења (Јасмина Грковић-Мејџор)	771
Другачија граматичка решења у <i>Нормативној граматици</i> (Весна Ломпар)	776
Четврто издање <i>Нормативне граматице</i> (Рајна Драгићевић)	780

Прикази и критика

Olga Kielak. <i>Zwierzęta domowe w języku i kulturze. Studium etnolingwistyczne</i> . Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020, 316 str. (Ана Самарцић)	785
Дорота Пазио-Влазловская. <i>Церковь в кругу ценностей: семья, традиция, патриотизм (по материалам интернет-портала «Российской газеты»)</i> . Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2021, 246 стр. (Ивана Лазић Коњик) ...	795
<i>Словарь русского языка коронавирусной эпохи</i> . М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю.С. Ридецкая / Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН, 2021. – 550 с. <i>Русский язык коронавирусной эпохи</i> . Коллективная монография / Ин-т лингв. исслед. РАН; М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю. С. Ридецкая. — СПб.: Ин-т лингв. исслед. РАН, 2021. – 610 с. (Драгана Керкез)	802
Миљивој Алановић. <i>Зайиси из српске синтаксе: узајамне везе форме и значења</i> . Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 2020, стр. 350. (Наташа Киш)	813

- Милош Ковачевић. *Српски стилстичари*. Београд: Српска књижевна задруга, Едиција „Књижевна мисао“, 2021, 332 стр. (Милка Николић) 820
- Светлана Слијепчевић Бјеливук. *Рекламно-пропагандни жанр у српском политичком дискурсу*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 248 стр. (Марина М. Николић) 834

Регистри

- Регистар кључних речи LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 839
- Регистар имена LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 843

Ову књигу „Јужнословенског филолога“ посвећују почившем академику Предрагу Пићеру његови пријатељи, колеге и ученици са захвалношћу и поштовањем.

Gregory T. ...

ISSN 0350-185X, – Књ. 78, св. 2 (2022), стр. 287–302

УДК 091=163.41(498)"17"

811.163.41-26"17"

COBISS.SR-ID 85361161

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2202287B>

Примљено: 30. јуна 2022.

Прихваћено: 9. септембра 2022.

Оригинални научни рад

Исидора Г. Бјелаковић*

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српски језик и лингвистику

ЈЕЗИК РАЧУНСКОГ ДНЕВНИКА ХРАМА СВЕТИХ АПОСТОЛА ПЕТРА И ПАВЛА У АРАДУ (1728–1752) – ФОНОЛОШКЕ ОСОБИНЕ**

У раду се анализирају поједине фонолошке карактеристике Рачунског дневника Храма Светих апостола Петра и Павла, документа који се под тим називом чува у наведеној цркви у Араду (под сигнатуром INV 794). Документ садржи два протокола: први је вођен од 1728. до 1782. године, а други – од 1776. до 1790. године. У овом раду анализирана је грађа из прве половине 18. века (тачније, од 1728. до 1752. године). Будући да је у питању текст који на хронолошкој оси обухвата два периода: (1) период у којем је реализована замена српскословенског језика рускословенским и (2) време конституисања и егзистирања славеносрпског језика – основни задатак овог истраживања јесте идентификација језика којим је Рачунски дневник писан. Посебна пажња у раду посвећена је односу народних и књишких елемената у анализираном документу те зависности њихове употребе од различитих контекстуалних параметара.

Кључне речи: Рачунски дневник Храма Светих апостола Петра и Павла, Арад, 18. век, протоколи, српски језик, српскословенски језик, славеносрпски језик.

1. Увод. Анализама осамнаестовековне рукописне грађе са српског језичког и културног простора у новијим истраживањима посвећује се све више пажње, те слика хронолошког оквира смене српскословенског рускословенским језиком, појаве полиглосије и славеносрпског

* isidora.bjelakovic@gmail.com

** Овај рад представља резултат истраживања у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

језика, као и њихових дијатописких, дијахронијских, дијафазиских и дијастратиских варијација¹ у овом периоду постаје све јаснија.²

Како би се допринело потпунијем сагледавању српске књижевнојезичке ситуације у 18. веку, у овом раду се анализира фонолошка структура језика Рачунског дневника Храма Светих апостола Петра и Павла, документа који се под истим називом чува у наведеној цркви у Араду (под сигнатуром INV 794), уз примену дескриптивне методе упитника, социолингвистичке методе и лингвистике текста. Основни циљ истраживања јесте идентификација развојне путање језика/језика у њему (уколико постоји), те анализа његове књишко-народне раслојености с обзиром на семантичко-структурне и социолингвистичке параметре.³

Документ садржи 460 страна, које је исписивало неколико писара у периоду од 1728. до 1790. године. Састављен је из више целина, хронолошки неједначених. У овом истраживању анализирана је грађа из прве половине 18. века, тачније од 1728. до 1752. године, када се завршава једна од књига расхода. У питању су следеће целине (дате оним редоследом који одговара оригиналу): 1. Попис затечених црквених предмета и потврда о њиховом преузимању (1728. година, 1. писар, стране: 1–6); 2. Црквени приходи у периоду 1735–1743. г. (2. писар, стране: 7–10); 3. Црквени приходи током 1728. г. (1. и 3. писар, стране: 11–13); 4. Црквени приходи у периоду 1743–1744. г. (1. и 2. писар, стране: 13–24); 5. Попис затечених и преузетих црквених предмета (1728. година, 4. писар, стране: 25–27); 6. Црквени приходи у периоду 1745–1750. г. (4. и 5. писар, стране: 28–34); 7. Црквени приходи из таса у периоду 1745–1751. г. (4. писар, стране: 35–37); 8. Црквени расходи у периоду 1745–1752. г. (4. писар, стране: 38–47); 9. Црквени расходи за 1728. г. (1. и 3. писар, стране: 48–50); 10. Црквени расходи за 1735, 1740. и 1743. г. (2. писар, стране:

¹ Наведени термини употребљени су у следећем значењу: „In the continental European tradition the distinction has been often treated unitarily in terms of the “four dimensions”, in accordance with the terminology of classical Greek flavor adopted by Eugenio Coseriu in the tradition of Leiv Flydal [...]: (i) diachronic dimension (diachronia): variation across time; (ii) diatopic dimension (diatopia): variation across space; (iii) diastratic dimension (diastratia): variation across socio-economic classes and social groups; (iv) diaphasic dimension (diaphasia): variation across situations“ (в. BERRUTO 2010: 227).

² Ради илустрације наводимо следећа истраживања: Перкучин 1991; Ивић 1997; Стефановић 2000; 2002; Јовановић–Стефановић 2013; Младеновић 1972; 1973; 1977; 1987; 1992; Стојановић 2011а; 2011б; 2012; Бјелаковић 2018а; 2018б; 2019а; 2019б; 2020; 2021 и др.

³ Више о наведенима методама и њиховој примени у дијахронијским проучавањима језика в. у Кречмер 1990; Радовановић 2003; Суботић 2003; 2004; Павловић 2004; 2013; Грковић–Мелџор 2007; Милановић 2013; 2014; Милановић–Бјелаковић 2016; Бјелаковић 2012; 2018.

51–70). Странице су у рукопису обележене и током анализе служили смо се датом пагинацијом.⁴

2. РАНИЈА ИСТРАЖИВАЊА. Ранија истраживања српске рукописне документације сличног профила (тефтера, протокола, рачунских књига и сл.) из 18. и 19. века (како исцрпнија тако и летимична) указују на следеће поставке:

(1) На територији Јужне Угарске појава рускословенских црта и мешовитог, славеносрпског језика уочава се од четрдесетих година 18. века.⁵

(2) Развојна језичка линија у њима иде узлазном путањом: од доминантно српског народног језика (са спорадичним упливом српкословенских црта, везаних за датуме, називе богомоља или имена црквених великодостојника) ка мешовитом – славеносрпском језику.

(3) Слична ситуација уочена је и у *Тефџери хиландарском* из 18. века (в. Младеновић 1995).

(4) Протоколи и документација сличног профила, настали у областима које су биле под политичким патронатом Османског царства, указују на нешто другачију слику: нпр. тефтери нишког храма Светог Николе из прве половине 18. века (1727–1747) писани су искључиво мешовитим језиком – али српкословенским и народним (в. Недељковић-Ковачевић 1996: 229), што у извесном смислу одговара и стању у *Тефџери хаџи Гавре* (Сарајево, 1688–1751), у којем се уочава доминантно присуство српског народног језика, са ређим наносима из српкословенског (в. Бјелаковић 2021). Оваква ситуација могла би се објаснити специфичним статусом Српске православне цркве на територији Османског царства у 18. веку.⁶ Појава славеносрпског језика у наведеним областима везује се за каснији период, при чему детаљније језичке анализе још нису спроведене те се и не може говорити о јасним хронолошким границама.

2.1. Наведени преглед, иако непотпун, упућује на премису да је на смену српкословенских елемената рускословенским утицао регион у којем је дати рукопис настао, а у којем су социо-политички фактори имали важну улогу. Поред тога, оваквој језичкој ситуацији погодвала је и позиција црквених протокола на жанровској лествици. Црквеноадмини-

⁴ Будући да нисмо имали увид у оригинал те да смо до снимака рукописа дошли љубазношћу г. Стевана Бугарског, немогуће је дати детаљнији опис. У том смислу, остаје непознато да ли је у оригиналу било празних, неисписаних страница које су остале непагиниране, да ли је пагинација спроведена накнадно, које су димензије рукописа и сл.

⁵ У питању су тезе настале након паушалне анализе *Тефџера Цркве Светог Димитрија у Табану* (1732–1750) (в. Бјелаковић 2021).

⁶ Више о положају Српске православне цркве током 18. века в. у Слилепчевић 1991.

стративног карактера, ови су се рукописи приклањали или народном или мешовитом типу језика.

2.0. Анализа. Фонолошка структура Рачунског дневника Храма Светих апостола Петра и Павла указује на то да је рукопис у периоду 1728–1751. г. писан на доминантно народном језику са спорадичним утицајем српскословенских и/или рускословенских црта.

Међу бројним примерима у којима се уочавају фонолошке карактеристике које се могу сматрати дистинктивним за народни, српскословенски и/или рускословенски језик, овом приликом издвајамо следеће:

(1) РЕФЛЕКС ПОЛУГЛАСНИКА. Српски рефлекс полугласника – /a/ посведочен је у читавом анализираном периоду: *џан Прѡбквалъ коннствѣне ва-роши ара^аскіе* (1728: 1); *џданъ* (1728: 2; 3; 1745: 25); *дохо^аакъ* (1728: 1); *џтарцъ* (1728: 11); *ма^а дурѡнн* (1728: 3); *ка^асе* (1735: 51; 1743: 14; 1746: 30); *данъ* (1743: 62); *кад* (1747: 30); и сл. Од 1735. г. регистроване су и форме са рускословенским/руским рефлексом: *калгерѡ даин тогда* (1735: 51; 1740: 9); *калгернцамн ѡ-рождѣтвѣ хѡв дадосмо* (1735: 53); *калгернцамн даин ѡ-ро^адествѣ* (1735: 55); *на-дѣ апстола петра и-па^а: свѣщеннко^а* (1735: 59); *кад-ма ѡдѣр ѡтецъ* (1745: 28); *когда ѡдѣрѣл петарѣ драгонловнѣ* (1746: 30); *ѡ-пришѣствн нз-карловца йрхнѣпско:* (1448: 43); и др. Примери лексема са старом рефлексацијом полугласника (тзв. лексикализованим македонизмима), регистровани још у најстаријим споменицима на српскословенском језику, посведочени су и у грађи Рачунског дневника:⁷ *на-ц^аркѡвнѣ дохо^аке* (1728: 1) и др.⁸

(2) ПРЕДЛОГ ИЛИ ПРЕФИКС *сѡ(-). Било да је реч о употреби предлога или префикса, у грађи је забележен пре свега српскословенски/српски континуант *сѡ(-), при чему се форма *са* често везује за фонетски условљен положај (испред фрикатива /s/, /z/ или /ʃ/): *џ-отнмъ* (1728: 2); *џа-бо^аннѣ* (1728: 3); *џа-бр^аннѣ пафтама* (1728: 3); *џа-злато^а* (1743: 13); *џа салаша* (1743: 17); *ѡ-џашаствн џтаго дѡа* (1745: 42); *џа-садашнн* (1748: 43). Рускословенска/руска форма овог предлога/префикса није забележена.

(3) ПРЕДЛОГ ИЛИ ПРЕФИКС *цѡ(-) И ПРЕФИКС *цѡz-. Српски народни континуанти предлога/префикса *цѡ(-): *у(-)* и *цѡz-: *уз(-)* регистровани су у великом броју примера у читавом анализираном периоду: *ѡ-нмѣ* (1728: 1); *ѡ-рѡке* (1728: 2); *ѡ-готоѡв* (1728: 2); *ѡзѣла* (1728: 2); *ѡ-цркѡвнѣ* (1728: 6); *ѡ-таѡ* (1735: 7; 1741: 9; 1742: 10; 1743: 10; 1744: 24; 1745: 35; 1746: 35; 1747: 35; 1748: 36; 1749: 36; 1751: 37); *ѡ-та^а* (1736: 7; 1741: 10); *на-ѡскрѡ* (1728: 11); *ѡ-цр^акѡв* (1728: 1; 11; 1735: 52; 1743: 13; 1745: 29); *ѡ ѡвоѡм целѣпѣ* (1728: 12); *дадоше ѡ-цркѡв* (1744: 23); *ѡ-протоѡлѣ* (1744: 23); *ѡа-ѡсакъ ѡзѣсмо* (1745: 28); *ѡнѡѣ* (1746: 29); *ѡ-днѡѡѡ* (1748: 36; 1749: 36; 1750: 36; 1751: 36);

⁷ Више о овој појави в. у Куљбакин 1925: 25, 35; Младеновић 1987: 228.

⁸ Иста ситуација у погледу односа народних и рускословенских црта забележена је и у истраживању Н. Јовић (2017: 42–44).

мера: ако-ли-ми-се прилѣти смер'тъ (1728: 4); цѣрква (1735: 51); що кандило дѣр'же (1735: 52); ѿ-васкресенню (1735: 55; 1748: 44); крѣтъ (1743: 13); первогласникъ (1745: 25).¹¹

(7) Вокално /л/. У грађи су регистровани ретки примери са српским народним рефлексом ове фонеме: дѣжанъ (1728: 2); на-дѣгъ (1728: 2); дѣжни (1735: 54; 1745: 38); пѣна (1735: 60). Српскословенски рефлекс посведочен је у ретким примерима: тд'кова"н (1728: 2); тдковани (1745: 25).¹²

(8) РЕФЛЕКС *-l(-) НА КРАЈУ РЕЧИ ИЛИ СЛОГА. Алтернација /л/ у /о/ на крају речи и слога регистрована је у читавом анализираном периоду и готово доследно се среће у формама радног глаголног придева: коваѡ (1728: 49); квпиѡ (1728: 1); пребавлаѡ (1735: 51); правниѡ (1735: 51); даѡ (1735: 58; 1743: 13); прибавиѡ (1740: 9); приносиѡ (1745: 39); правниѡ (1745: 41); што-е стн'аръ сашниѡ (1748: 44); донѡ (1750: 45); пословаѡ (1751: 46); и др. Књишке форме веома су ретке и посведочене су код појединих именица: кадинница (1728: 3); столъ (1728: 4).¹³ У ретким примерима уочена је и когзистенција књишких и народних форми у истој реченичној структури или у истом делу протокола: Прѣдае-ни' се шпѣцифнице што покоини оберте' Іоанъ Тѣкелн ц'рковни новаца естъ ѕѣдѣ [...] како добри ѕвѣдѣтели ѕвѣтдетелствуютъ да-е г'нѣ обертеръ ѣданъ кра' ѕѣѡ 79. двката и на-тоиъ добниѣ 19 двката (1728: 2); за вою даѡ [...] за-ѣднѣ к'рмѣ дадѣ (1735: 58).

(9) РАЗВОЈ *d'. У анализираној грађи српски народни рефлекс *d' забележен је у наредним примерима: такоѣеръ (1728: 1; 7; 1740: 9; 1743: 13); гопоѣа (1728: 2; 1743: 13); тѣѣга (1728: 12); ѣѣенъ (1750: 45). Поред наведених, у грађи су посведочене и форме са фонемом /d̄/ насталом након реализације специјалног јотовања: доѣ (1741: 9; 1742: 10; 1743: 10; 1744: 24; 1750: 36; 1751: 36). Књишки рефлекс /žd/ уочава се од 1728. г. у малом броју примера: такоѣде (1728: 1); нареѣдени (1745: 25; 28); преѣде (1745: 25; 27); такоѣде (1745: 27), ѡдеѣда (1745: 38), и др.

(10) РАЗВОЈ *t'. Форме са српским народним рефлексом прасловенског *t' уочене су у читавом анализираном периоду: хоѣ (1728: 1); свеѣа (1728: 4; 1745: 27; 1748: 43); квѣа (1728: 2); за-свеѣе (1735: 56); по'лаѣѣ (1743: 13); кѣн (1745: 29); кѣеръ (1746: 30); нз-варошке кѣѣе (1750: 33); прѣѣе (1750: 45); и др. Књишки континуанти /št/ и(ли) /šč/ посведочени су у текстовима од 1735. г.: свеѣниѣ (1728: 3); за-ѣѣѣе (1735: 55); за-свеѣѣе (1743: 17); свѣѣенника (1748: 43); свеѣеннико^а (1752: 47) и др.¹⁴

¹¹ Слична ситуација забележена је и у *Поклоненију гробу господњу* Андреја Петковића (1734) (в. Јовић 2017: 47–48).

¹² Наведено стање одговара оном посведоченом у *Поклоненију гробу господњу* Андреја Петковића (1734) (в. Јовић 2017: 47–48).

¹³ Слична ситуација регистрована је и у Јовић (2017: 50).

¹⁴ Кореспондентна ситуација у погледу развоја континуаната *t' и *d' забележена је и у Јовић (2017: 53–54).

(11) ФОНЕМА /h/. Употреба фонеме /h/ прилично је неуједначена. Губљење консонанта /h/ забележено је у свим позицијама у речи: (а) у иницијалном положају: *ѿртне* (1745: 38); (б) у медијалној позицији: *за-стнаре* (1735: 59); *чоаина* (1743: 16); *влаѿмъ* (1743: 62; 1745: 39); *стн'арь* (1748: 44); *чоє* (1751: 47); (в) у финалној позицији: *прѣко ннин ѿвкв* (1728: 1); *пешкира бѣли* (1728: 4); *50 столова мали нови* (1728: 4); *10 одежда свилени, коє нови, коє стари* (1745: 26). Поред наведених примера, забележене су и форме у којима је /h/ посведочено у свим наведеним положајима: *храма* (1728: 1); *стѣнѣ* (1728: 1); *врхоѿни* (1728: 1); *дохѿче* (1728: 1); *ма дѣхѿни* (1728: 3); *2 стѣхара* (1728: 3); *харатъ* (1728: 50); *хрѣтнани* (1728: 2); *дохѿдакъ* (1735: 7); *хлебъ* (1735: 60); *нз грѿбницаѣ поконнѣ ѿрхнереевъ* (1745: 28); *6 табака хартне* (1728: 48).¹⁵

(12) Алтернација /hv/ у /f/ регистрована је у неколико примера: *1 фатъ дрѣа* (1748: 43); *фати* (1748: 44). О нестабилном статусу фонеме /f/ у систему сведоче и следећи случајеви, у којима се јасно уочава њено варирање и повремено алтернирање са фонемом /v/: *2 влше* (1745: 27); *1½ рѿва* (1728: 48); *фѿнти* (1748: 44); *5 2/3 рѿфн* (1751: 47); *фвндаментъ* (1743: 62).¹⁶

(13) Алтернација /vlj/ у /lj/ забележена је најчешће у лексемама у чијој је основи глагол /правити/: *ѿпрадено* (1728: 50); *прадена* (1735: 52); *ста-дѣло* (1745: 25); *ѿпралялн* (1745: 38); *напрадѣно* (1748: 43); *ѿпрадѣнъ* (1750: 45). Ипак, ова промена није доследно спроведена у систему те се уочавају и следећи облици: *ѿставадали* (1728: 2); *прадене* (1735: 51); *поправадала* (1735: 60).

(14) Иницијална група св-. Иницијална група св-, типична за српски народни језик, уочава се у заменичким формама током читавог анализираниог преиода: *на-свѣ потрѣвѣ* (1728: 1); *свѣ своє* (1728: 2); и др. Кореспондентне књишке форме нису забележене.¹⁷

(15) Предлог и ПРЕФИКС *од(-)*. Предлог *од* писан је најчешће помоћу лигатуре, при чему је веома тешко утврдити да ли је реч о народној или књишкој форми. У примерима у којима се бележи предлог у линеарном низу графема, реч је о домаћим формама: *ѿдъ* (1728: 6); *ѿд-годиње* (1728: 11); *ѿ прѣжде* (1745: 25); *ѿ картона* (1745: 25); *ѿ свиле* (1745: 26); и др.

(16) Појава књишких форми глаголских или збирних именица (на -ије) није честа и најчешће се везује за називе црквених празника: *нменѣ* (1728: 2); *ѿкресенѣа* (1741: 9); *ѿ-богоявленню* (1745: 41); *ѿкресенѣа* (1745: 41);

¹⁵ Нестабилна ситуација у погледу статуса фонеме /h/ регистрована је и у ранијим истраживањима језика рукописне грађе 18. века с подручја Баната (в. Јовић 2017: 50–51), а типична је и за савремене банатске говоре (в. Ивић и др. 1994: 334–349).

¹⁶ Слична ситуација забележена је и у истраживању Н. Јовић (2017: 52–53), као и у савременим банатским говорима (в. Ивић и др. 1994: 349–351).

¹⁷ У *Поклоненију грѿбу господѣу* Андреја Петковића (1734) посведочене су и народне и српкословенске форме (в. Јовић 2017: 55).

ω-васкресенню (1748: 44); на Б҃го ѿвлѣннѣ (1750: 46). Девербативне и колективне именице са реализованим јотовањем забележене су, такође, веома ретко: за-прѡнѣ (1745: 38); за-лѣплѣнѣ (1745: 39); а уочене су и варијације: за-кандило гвожђе (1735: 52); за-гвоздане (1735: 52).

(17) Апокопа је регистрована у следећим примерима: садѣ (1728: 2); кад-мѣ (1745: 28), а забележена је и форма каде (1735: 56). Сажимање финалних вокалских група -ао, -ео, -уо није забележено.

(18) Заменица шѣо забележена је само са народним фонетизмима: шѣо-е прѡдао тѣѣга вола (1728: 12); шѣо-сѣо прѣмѣнѣ (1745: 28); и др.

2.1. Књишке црте. Као што је речено, у анализираном рукопису књишке црте нису честе, а забележене форме носе печат и српскословенског и рускословенског језика. Српскословенски наноси присутни су до четрдесетих година 18. века, а рускословенски се у већем броју појављују од 1735. године.

2.1.1. Уколико се пође од тематско-структурне устројености текста и социјалне стратификације особа које се спомињу у Рачунском дневнику, може се закључити да ови елементи играју важну улогу приликом језичког раслојавања.

Ређи књишки наноси појављују се од најстаријег текста – од 1728. године, а заокружени текстуални сегменти написани на мешовитом типу језика – од 1745. г. Реч је о почетним или завршним формулацијама татора Цркве, које понекад имају особине промуглативних формула и представљају континуанте средњовековних формулација да е вѣдомоу вѣсакомоу – маркера јавне комуникације и „легалности пословноправног чина” (в. Павловић 2013: 349):

Прѣдае-нѣ се шпѣцифѣце что покоиѣнѣ оберѣе Іѡанѣ Тѣкелѣ цѣрковѣнѣ новаца естѣ взелѣ [...] како добри свѣдѣтели свѣтдетелствуютѣ да-е гѣнѣ оберѣстерѣ ѣданѣ краѣ взесѡ 79. двѣката и на-тоѣмѣ добѣнѣ 19 двѣката (1728: 2); ако-ли-ли-се прилѣчи сѣлѣрѣтъ ѣа-пакѣ препорѣчѣю да наставѣнѣ братѣ нѣзѣавѣ двѣшѣ више поменѣтоѣ гѣна ѡбѣрѣстера нѡана текелѣ (1728: 4); Знатѣсѣа цѣо прилѣсѣо, Мѣн нѣнѣ нареѣдени тѣторѣн. прѡпо-нѣменѣ стоѣанѣ Феѡдорѡвѣчѣ, нанѡко Мѣшинѣчѣ, вѣланѡко поѣа нѡанѡвѣчѣ сѣнѣ еклѣсарѣхѣ, Іѡѡанѣмѣ Ћѡрѣнѣчѣ; ѡ прѣжде бѣвшѣнѣ тѣтора, зѣдѣшнѣ сѣтѣнѣ цѣркѣе, сѣтѣхѣ Іѡпѡстѡлѣ петѣра н-пѡвѣла, коѣ зѣдѣ ѣ-прѡтоѡколѣ по-рѣдѣ сталѣлѣо ј-нѣменѣлѣо, прѡ... (1745: 25)

Интересантно је да се књишке црте у већем броју појављују и у оним реченицама које сведоче о особама за које је дата већа сума новаца за помен: когда ѡмрѣлѣ петѡрѣ драѡнѡлѡвѣчѣ даѡшоѣ 12 f. (1746: 30); за прѣстѡвѣлѣшѡго-сѣ Мѣрка Мѣлѡнѡвѣчѣ [...] 18 f. (1747: 31); Прилѣчи ѡ капѣтанѡ радѡна за прѣстѡвѣлѣшѡго-сѣ Мѣрка Мѣлѡнѡвѣчѣ [...] 40 f. (1749: 31); за-прѣстѡвѣлѣшѡго-сѣ кѣмѣ стоѡна 24 f. (1750: 34). Уобичајене суме нису прѣлазиле 5 форинти и у тим случајевима доминира српски народни језик.

2.1.2. Посматран у целини, текст може бити сегментиран на неколико семантичких домена, у оквиру којих се уочава већи број књишких црта:

1. религиозна тематика у најширем смислу или религиозни контекст:

а. представници свештенства (појединачно и уопште): *калвгеръ* далн тогда (1735: 51; 1740: 9); *ω-пришестви* из-карловца *Йрхнеписко:* (1748: 43); *священника* (1748: 43); *свещенно^у* (1752: 47);

б. црквене институције, богомоље, опрема: *кадѣница* (1728: 3); *церк-ва* (1735: 51); *що кандило дер'же* (1735: 52); *за-веще* (1735: 55); *за-свеще* (1743: 17); *крѣтъ* (1743: 13); *первогласникъ* (1745: 25); *священника* (1748: 43);

в. црквени празници: *калвгернцамн ω-рождѣтвѣ хвѣ* дадосмо (1735: 53); *калвгернцамн далн ω-рождѣствѣ* (1735: 55); *на-дѣ апостола петра н-па^а:* *свѣщенно^у* (1735: 59); *ω-васкресенню* (1735: 55; 1748: 44), *во'кресенїа* (1741: 9); *во'кресенїа* (1741: 9); *ω-богоявленню* (1745: 41); *ва'крсенїа* (1745: 41); *ω-васкресенню* (1748: 44); *на Бгѣ явлѣнне* (1750: 46);

г. лексеме које денотирају упокојену особу: *кад-мѣ вѣре ωтець* (1745: 28);

2. устаљене форме: *ваписю* (1728: 1; 6); *ваписѣмъ* (1728: 3);

3. остало: *тл'кова^н* (1728: 2); *такованн* (1745: 25); *столъ* (1728: 4); *нменїе* (1728: 2).

Ово, наравно, не значи да се у наведеним семантичким скупинама не појављују и форме на народном језику.

Анализа такође указује на то да су 2. и 4. писар уносили највећи број књишких елемената у текст.

3. Закључак. Анализа одабраних фонолошких карактеристика Рачунског дневника Храма Светих апостола Петра и Павла (1728–1752) указује на хронолошку подударност са подацима из ранијих истраживања докумената сличног профила са територије Јужне Угарске. Четврта и пета деценија представљају, наиме, време када долази до изразитијег продора рускословенских елемената у рукописну грађу.

Њихов број, ипак, није толико велик да би се могло говорити о мешовитом језику. Рачунски дневник у целини и даље има народну основу, што потврђује ранију претпоставку о елитизацији народног језика као основном моделу за стварање славеносрпског језика у рукописној грађи 18. века. Анализа показује и то да су књишке црте (српскословенске и рускословенске) условљене пре свега тематско-структурном организацијом текста, али и социјалном стратификацијом особа о којима је реч у датом документу.

Цитирана лијераџура

- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Језик новина код Срба крајем XVIII и почетком XIX века“. У: Гордана Илић Марковић, Ана Кречмер, Милош Окука (ур.). *An den Anfängen der serbischen Philologie. Na počecima srpske filologije. Salo debeloga jera libo azbukoprotres Save Mrkalja (1810–2010)*. Frankfurt am Mein: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2012: стр. 49–80.
- [BЈЕЛАКОВИЋ, Isidora. „Jezik novina kod Srba krajem XVIII i početkom XIX veka“. U: Gordana Ilić Marković, Ana Krečmer, Miloš Okuka (ur.). *An den Anfängen der serbischen Philologie. Na počecima srpske filologije. Salo debeloga jera libo azbukoprotres Save Mrkalja (1810–2010)*. Frankfurt am Mein: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2012: str. 49–80]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Напомене о фонолошкој структури докумената Архива манастира Савина (18. век)“. *Досијејев врџ VI/6* (2018а): стр. 15–32.
- [BЈЕЛАКОВИЋ, Isidora. „Napomene o fonološkoj strukturi dokumenata Arhiva manastira Savina (18. vek)“. *Dositejev vrt VI/6* (2018a): str. 15–32]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Напомене о морфолошкој структури докумената Архива манастира Савина (18. век)“. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду XLIII/1* (2018б): стр. 407–422.
- [BЈЕЛАКОВИЋ, Isidora. „Napomene o morfološkoj strukturi dokumenata Arhiva manastira Savina (18. vek)“. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XLIII/1* (2018b): str. 407–422]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Језик докумената Архива Српске православне епархије будимске у Сентандреји (прва половина 18. века)“. *Језичке јединице српског језика у систему и контексту. Научни састанак слависта у Вукове дане 48/1* (2019а): стр. 89–101.
- [BЈЕЛАКОВИЋ, Isidora. „Jezik dokumenata Arhiva Srpske pravoslavne eparhije budimske u Sentandreji (prva polovina 18. veka)“. *Jezičke jedinice srpskog jezika u sistemu i kontekstu. Naučni sastanak slavista u Vukove dane 48/1* (2019a): str. 89–101]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Језик докумената Архива манастира Савине (18. век)“. У: Ј. Стојановић (ур.). *Српско језичко и књижевност данас: зборник радова са Другог међународног научног скупа одржаног у Подгорици 26–28. маја 2017. године*. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори; Нови Сад: Матица српска; Бања Лука: Матица српска – Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, 2019б: стр. 515–526.
- [BЈЕЛАКОВИЋ, Isidora. „Jezik dokumenata Arhiva manastira Savine (18. vek)“. U: J. Stojanović (ur.). *Srpsko jezičko i književnost nasljeđe na prostoru današnje Crne Gore. Srpski jezik i književnost danas: zbornik radova sa Drugog međunarodnog naučnog skupa održanog u Podgorici 26–28. maja 2017. godine*. Podgorica: Matica srpska – Društvo članova u Crnoj Gori; Novi Sad: Matica srpska; Banja Luka: Matica srpska – Društvo članova Matice srpske u Republici Srpskoj, 2019b: str. 515–526]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора Г., Ненад Ђ. Нинковић. „Пословноправна преписка српских капетана из Јужне Угарске (Национални архив у Сегедину, 1727–1746)“. *Зборник Матице српске за књижевност и језик 68/2* (2020): стр. 455–482.
- [BЈЕЛАКОВИЋ, Isidora G., Nenad Đ. Ninković. „Poslovnopravna prepiska srpskih kapetana iz Južne Ugarske (Nacionalni arhiv u Segedinu, 1727–1746)“. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik 68/2* (2020): str. 455–482]

- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Језик Тефтера Хаџи Гавра (1684–1751)“. У: Зорица Никитовић (ур.). *Српско писано наслеђе и историја средњовековне Босне, Хума и Травунице*. Бања Лука: Филолошки факултет: Филозофски факултет; Источно Сарајево: Филозофски факултет, 2021: стр. 379–398.
- [BЈELAKOVIĆ, Isidora. „Jezik Teftera Hadži Gavra (1684–1751)“. U: Zorica Nikitović (ur.). *Srpsko pisano nasljeđe i istorija srednjovekovne Bosne, Huma i Travunije*. Banja Luka: Filološki fakultet: Filozofski fakultet; Istočno Sarajevo: Filozofski fakultet, 2021: str. 379–398]
- ГРКОВИЋ-МЕЈДЖОР, Јасмина. „Језик српске средњовековне писмености: достигнућа и задаци“. У: С. Танасић (ур.). *Шездесет година Института за српски језик САНУ*. Зборник радова I. Београд: САНУ, 2007: стр. 249–266.
- [GRKOVIĆ-MEJĐOR, Jasmina. „Jezik srpske srednjovekovne pismenosti: dostignuća i zadaci“. U: S. Tanasić (ur.). *Šezdeset godina Instituta za srpski jezik SANU*. Zbornik radova I. Beograd: SANU, 2007: str. 249–266]
- ИВИЋ, Павле, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин. „Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Увод и фонетизам“. *Српски дијалектолошки зборник XL*, стр. 1994.
- [Ivić, Pavle, Žarko Bošnjaković, Gordana Dragin. „Banatski govori šumadijsko-vojvodanskog dijalekta. Uvod i fonetizam“. *Srpski dijalektološki zbornik XL*, str. 1994]
- ИВИЋ, Павле. „Језик Г. Стефановића Венцловића и српски говори око Будимпеште“. *Hungaro-slavica. Studia in Honorem Stephany Nyiomarkay*. Budapest : ELTE Szláv Tanszéksoportja, 1997: стр. 97–100.
- [Ivić, Pavle. „Jezik G. Stefanovića Venclovića i srpski govori oko Budimpešte“. *Hungaro-slavica. Studia in Honorem Stephany Nyiomarkay*. Budapest : ELTE Szláv Tanszéksoportja, 1997: str. 97–100]
- ЈОВАНОВИЋ, Томислав, Димитрије Е. Стефановић (прир.). *Венцловићев Сенџандрејски буквар 1717*. Београд–Будимпешта: Радионица Венцловић–Арте, 2013.
- [JOVANOVIĆ, Tomislav, Dimitrije E. Stefanović (prir.). *Venclovičev Sentandrejski bukvar 1717*. Beograd–Budimpešta: Radionica Venclović–Arte, 2013]
- ЈОВИЋ, Надежда. *О језику њујојуса* Поклоненије гробу господњу (1734) *Андреја Петковића*. Ниш: Центар за црквене студије, 2017.
- [JOVIĆ, Nadežda. *O jeziku jutopisa Poklonenije grobu gospodnju (1734) Andreja Petkovića*. Niš: Centar za crkvene studije, 2017]
- КРЕЧМЕР, Ана. „Неколико напомена поводом 30-годишњег јубилеја истраживања славеносрпског доба“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXIII* (1990): стр. 221–231.
- [KREČMER, Ana. „Nekoliko napomena povodom 30-godišnjeg jubileja istraživanja slavenosrpskog doba“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXXIII* (1990): str. 221–231]
- КУЉБАКИН, С. М. *Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу*. Сремски Карловци: СКА. Посебна издања. Књ. 52. Филозофски и филолошки списи. Књ. 13, 1925.
- [KULJBAKIN, S. M. *Paleografska i jezička ispitivanja o Miroslavljevom jevanđelju*. Sremski Karlovci: SKA. Posebna izdanja. Knj. 52. Filozofski i filološki spisi. Knj. 13, 1925]
- МИЛАНОВИЋ, Александар. „Стереотипност и креативност у структури новинске вести при генези српског новинарског подстила“. *Језик весма њолезан*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2013: стр. 252–265.

- [MILANOVIĆ, Aleksandar. „Stereotipnost i kreativnost u strukturi novinske vesti pri genezi srpskog novinarskog podstila“. *Jezik vesma polezan*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2013: str. 252–265]
- МИЛАНОВИЋ, Александар. „Жанр као ресурс за истраживање историје српских књижевних језика у 18–19. веку“. Научни састанак слависта у Вукове дане 43/3 (2014): стр. 75–80.
- [MILANOVIĆ, Aleksandar. „Žanr kao resurs za istraživanje istorije srpskih književnih jezika u 18–19. veku“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 43/3 (2014): str. 75–80]
- МИЛАНОВИЋ, Александар, Исидора Бјелаковић. „Толстојева периодизација и питање жанра“. У: Anatolij A. Alekseev, Nikolaj P. Antropov, Anna G. Kretschmer, Fedor B. Poljakov, Svetlana M. Tolstaja (Hrsg.). *Slavische Geisteskultur: Ethnolinguistische und philologische Forschungen*. Teil 2. Славјанска духовна култура: етнолингвистическе и филологическе иследования. Часть Philologica Slavica Vindobonensia. Band 3, Frankfurt am Mein: Peter Lang, 2016: стр. 197–217.
- [MILANOVIĆ, Aleksandar, Isidora Bjelaković. „Tolstojeva periodizacija i pitanje žanra“. У: Anatolij A. Alekseev, Nikolaj P. Antropov, Anna G. Kretschmer, Fedor B. Poljakov, Svetlana M. Tolstaja (Hrsg.). *Slavische Geisteskultur: Ethnolinguistische und philologische Forschungen*. Teil 2. Slavânskaâ duhovnaâ kul'tura: ètnolingvistièeskie i filologièeskie issledovanîâ. Chast' Philologica Slavica Vindobonensia. Band 3, Frankfurt am Mein: Peter Lang, 2016: str. 197–217]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Језик трију цеклинских писама из друге половине 18. вијека“. *Зборник за језик и књижевност* 1 (1972): стр. 45–58.
- [MLADENOVIĆ, Aleksandar. „Jezik triju ceklinskih pisama iz druge polovine 18. vijeka“. *Zbornik za jezik i književnost* 1 (1972): str. 45–58]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. *Језик владике Данила*. Нови Сад: Матица српска, 1973.
- [MLADENOVIĆ, Aleksandar. *Jezik vladike Danila*. Novi Sad: Matica srpska, 1973]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Филолошки коментар уз једно писмо из Херцеговине упућено Дубровнику 1728. године“. *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja. Knjiga XXXIV. Odjeljenje društvenih nauka*. Knjiga 6, 1977: стр. 273–283.
- [MLADENOVIĆ, Aleksandar. „Filološki komentar uz jedno pismo iz Hercegovine upućeno Dubrovniku 1728. godine“. *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja. Knjiga XXXIV. Odjeljenje društvenih nauka*. Knjiga 6, 1977: str. 273–283]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Тештер Нишавске митрополије из XIX века – споменик филолошког значаја“. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* XIX/2 (1976): стр. 197–215.
- [MLADENOVIĆ, Aleksandar. „Tefter Nišavske mitropolije iz XIX veka – spomenik filološkog značaja“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XIX/2 (1976): str. 197–215]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Карактер језика неких писама будимског епископа и карловачког митрополита Вићентија Поповића из првих деценија XVIII века“. *Сенћандрејски зборник* 1 (1987): стр. 225–236.
- [MLADENOVIĆ, Aleksandar. „Karakter jezika nekih pisama budimskog episkopa i karlovačkog mitropolita Vićentija Popovića iz prvih decenija XVIII veka“. *Sentandrejski zbornik* 1 (1987): str. 225–236]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Језик трију сентандрејских писама из првих деценија XVIII века“. *Сенћандрејски зборник* 2 (1992): стр. 137–148.

- [MLADENOVIĆ, Aleksandar. „Jezik triju sentandrejskih pisama iz prvih decenija XVIII veka“. *Sentandrejski zbornik* 2 (1992): str. 137–148]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Неке филолошке напомене о Тефтеру хиландарском“. *Археографски прилози* 17 (1995): стр. 247–254.
- [MLADENOVIĆ, Aleksandar. „Neke filološke napomene o Teferu hilandarskom“. *Arheografski prilozi* 17 (1995): str. 247–254]
- НЕДЕЉКОВИЋ-КОВАЧЕВИЋ, Јасмина. „О језику тефтера нишког храма Светог Николе (XVIII век)“. *Археографски прилози* 18 (1996): стр. 229–252.
- [NEDELJKOVIĆ-KOVAČEVIĆ, Jasmina. „O jeziku tefera niškog hrama Svetog Nikole (XVIII vek)“. *Arheografski prilozi* 18 (1996): str. 229–252]
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Жанрови старосрпског пословноправног стила“. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 32/1 (2004): стр. 223–234.
- [PAVLOVIĆ, Slobodan. „Žanrovi starosrpskog poslovnopravnog stila“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 32/1 (2004): str. 223–234]
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Функционалностилско раслојавање старосрпске пословноправне писмености“. *Узроци и механизми синџакских промена у српском језику*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2013: стр. 341–368.
- [PAVLOVIĆ, Slobodan. „Funkcionalnostilsko raslojavanje starosrpske poslovnopravne pismenosti“. *Uzroci i mehanizmi sintaksičkih promena u srpskom jeziku*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2013: str. 341–368]
- ПЕРКУЧИН, Слободанка. „Неки црквенословенски фонетски елементи у путопису Јеротеја Рачанина из 1729. године“. *Археографски прилози* 13 (1991): стр. 307–327.
- [PERKUČIN, Slobodanka. „Neki crkvenoslovenski fonetski elementi u putopisu Jeroteja Račanina iz 1729. godine“. *Arheografski prilozi* 13 (1991): str. 307–327]
- РАДОВАНОВИЋ, Милорад. *Социолингвистика*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2003.
- [RADOVANOVIĆ, Milorad. *Sociolingvistika*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2003]
- СЛИЈЕПЧЕВИЋ, Ђоко. *Историја српске православне цркве. Од њокришћавања Срба до краја 18. века*. Београд: БИГЗ, 1991.
- [SLIJEPCHEVIĆ, Đoko. *Istorija srpske pravoslavne crkve. Od pokrštanja Srba do kraja 18. veka*. Beograd: BIGZ, 1991]
- СТЕФАНОВИЋ, Димитрије Е. „О административном језику Сентандрејаца у 2. половини 18. века“. *Јужнословенски филолог* LVI, 3/4 (2000): стр. 1111–1120.
- [STEFANOVIĆ, Dimitrije E. „O administrativnom jeziku Sentandrejaca u 2. polovini 18. veka“. *Južnoslovenski filolog* LVI, 3/4 (2000): str. 1111–1120]
- СТЕФАНОВИЋ, Димитрије Е. „О неким језичко-стилским особинама Венцловићевих списа о Светој Петки“. *Рачански зборник* 7 (2002): стр. 49–60.
- [STEFANOVIĆ, Dimitrije E. „O nekim jezičko-stilskim osobinama Venclovićevih spisa o Svetoj Petki“. *Račanski zbornik* 7 (2002): str. 49–60]
- СТОЈАНОВИЋ, Јелица. „Континуанти старог полугласника у Паштровским исправама“. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 40/1 (2011а): стр. 263–278.
- [STOJANOVIĆ, Jelica. „Kontinuantii starog poluglasnika u Paštrovskim ispravama“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 40/1 (2011а): str. 263–278]
- СТОЈАНОВИЋ, Јелица. „Морфолошке карактеристике генитива и локатива множине у Паштровским исправама: 16–19. вијек“. У: М. Ковачевић, Ј.

- Петковић (ур.). *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са V међународног научног скупа*. Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности. Крагујевац, Књига 1, 2011б: стр. 371–385.
- [STOJANOVIĆ, Jelica. „Morfološke karakteristike genitiva i lokativa množine u Paštrovskim ispravama: 16–19. vijek“. U: M. Kovačević, J. Petković (ur.). *Srpski jezik, književnost, umetnost: zbornik radova sa V međunarodnog naučnog skupa*. Književni (standardni) jezik i jezik književnosti. Kragujevac, Knjiga 1, 2011b: str. 371–385]
- СТОЈАНОВИЋ, Јелица. „Употреба предлошко-падежних конструкција са акузативом – локативом и инструменталом у значењу просторних односа у „Паштровским исправама“ (16–19. вијек)“. У: М. Ковачевић (ур.). *Наука и идентитет: филолошке науке*. Пале: Филозофски факултет, 2012: стр. 229–244.
- [STOJANOVIĆ, Jelica. „Uпотреba predložko-padežnih konstrukcija sa akuzativom – lokativom i instrumentalom u značenju prostornih odnosa u „Paštrovskim ispravama“ (16–19. vijek)“. U: M. Kovačević (ur.). *Nauka i identitet: filološke nauke*. Pale: Filozofski fakultet, 2012: str. 229–244]
- СУБОТИЋ, Љиљана. „Критички приступ проучавању историје (српског) књижевног језика“. *Српски језик VIII/1–2* (2003): стр. 99–110.
- [SUBOVIĆ, Ljiljana. „Kritički pristup proučavanju istorije (srpskog) književnog jezika“. *Srpski jezik VIII/1–2* (2003): str. 99–110]
- СУБОТИЋ, Љиљана. „Из историје књижевног језика: ’питање језика‘“. *Предавања из историје језика*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2004: стр. 142–191.
- [SUBOVIĆ, Ljiljana. „Iz istorije književnog jezika: ’pitanje jezika‘“. *Predavanja iz istorije jezika*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2004: str. 142–191]

*

BERRUTO, Gaetano. “Identifying dimensions of linguistic variation in a language space”. In: Peter Auer and Jürgen Erich Schmidt (eds.). *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 1: Theories and Methods*. Berlin–New York: De Gruyter Mouton, 2010: p. 226–240.

Исидора Г. Бълакович
Нови-Садскиј универзитет
Филозофски факултет
Отделение сербског језика и лингвистике

ЈАЗЫК ДНЕВНИКА УЧЕТА ХРАМА СВЯТЫХ АПОСТОЛОВА ПЕТРА
И ПАВЛА В АРАДЕ (1728–1752 ГГ.)
– ФОНОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Резюме

В данной статье анализируются некоторые фонологические характеристики «Дневника учета» Храма Святых апостолов Петра и Павла, документа, хранящегося под этим именем в названной церкви в Араде (под сигнатурой INV 794). Документ содержит два протокола: первый велся с 1728 по 1782 год, а второй — с 1776 по 1790 год. В статье анализируются материалы первой половины XVIII в. (точнее, с 1728 по 1752 гг.). Поскольку это текст, включающий

два периода на хронологическој оси: (1) период, у којем остваривала се замена сербославјанског језика руско-славјанским и (2) време формирања и постојања славјано-србског језика, основном задатком давог истраживања јавља се идентификација језика, на којем био написан «Дневник учета». Особом пажњу у статју је посвећено савношењу фолклорних и литературних елемената у анализираном документу, а такође зависимости их коришћења од различитих контекстуалних параметара.

Анализа одвојених фонолошких знакова «Дневник учета» Храма Светих апостола Петра и Павла (1728–1752) сведочи о хронолошкору савношењу с давим бору ранњег истраживања докумената аналогичног профила с територије Јужног Венгрии. Четврто и пето деценије представљају собом време, када долази до боље израженог продирања руско-славјанских елемената у рукописни материјал.

Их број, међутим, не јесте велики, да би се говорило о мешаном језику. «Дневник учета» у цеоу по-прежњему има народну основу, што потврђује боље ранње претпоставку о елитизацији народног језика као основне моделе стварања славјано-србског језика у рукописним материјалима XVIII века. Анализа такође показује, да литературне особине (србско-славјанске и руско-славјанске) условљене према свеу тематико-структурноу организациоу текста, а такође социјалноу стратификациоу лица, расуђујаних у давом документу.

Кључеве слова: србски језик, XVIII век, Арад.

Isidora G. Bjelaković
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language and Linguistics

THE LANGUAGE OF THE ACCOUNTING LEDGER JOURNAL
OF THE CHURCH OF THE HOLY APOSTLES PETER AND PAUL
IN ARAD (1728–1752) – PHONOLOGICAL FEATURES

S u m m a r y

The paper analyzes certain phonological characteristics of the Accounting Ledger Journal of the Church of the Holy Apostles Peter and Paul, the document that has been kept under this name in the said church in Arad (under the signature INV 794). The document contains two protocols: the first one that was kept from 1728 until 1782 and the second one kept from 1776 until 1790. This paper analyzes the corpus from the first half of the 18th century (more precisely, the time period from 1728 until 1752). Since this is a text that encompasses two periods on the timeline: (1) the period in which Russian-Slavonic substituted Serbian-Slavonic and (2) the period in which Slavonic-Serbian was established and in which it existed – the basic task of this research is the identification of the language in which the Accounting Ledger Journal was written. In the paper, special attention is paid to the relation between vernacular

and literary elements in the analyzed document, as well as to the dependence of their use on various contextual parameters.

The analysis of the selected phonological characteristics of the Accounting Ledger Journal of the Church of the Holy Apostles Peter and Paul (1728–1752) indicates the chronological matching with the data from previous research of documents with a similar profile on the territory of South Hungary. The fourth and fifth decade is, in fact, the time that saw a more prominent penetration of Russian-Slavonic elements into manuscripts.

Their number, however, is not large enough to regard it as a mixed language. The Accounting Ledger Journal as a whole still had a vernacular basis, which confirms the previous assumption concerning the elitization of folk language as the basic model for creating the Slavonic-Serbian language in the manuscripts of the 18th century. The analysis also shows that literary features (Serbian-Slavonic and Russian-Slavonic) were conditioned primarily by the thematic and structural organization of the text, as well as the social stratification of the people mentioned in the aforementioned document.

Keywords: Serbian language, eighteenth century, Arad.